

STORTINGET

Innst. 129 S

(2019–2020)

Innstilling til Stortinget
fra kontroll- og konstitusjonskomiteen

Dokument 12:30 (2015–2016)

Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om Grunnlovsforslag fra Michael Tetzschner, Erik Skutle, Hans Fredrik Grøvan, Abid Q. Raja og Martin Kolberg om endring i § 63 (fritak fra ombudsplikten ved stortingsvalg)

Til Stortinget

Sammendrag

Ovennevnte grunnlovsforslag, som er fremmet av Michael Tetzschner, Erik Skutle, Hans Fredrik Grøvan, Abid Q. Raja og Martin Kolberg gjelder fritak fra ombudsplikten ved stortingsvalg.

Forslagsstillerne viser til at ombudsplikten er et sentralt element ved vår valgordning. Ombudsplikten har to sider, først en plikt til å stå på en valgliste, og der nest en plikt til å ta imot vervet og fungere i det. Ombudsplikten ved stortingsvalg følger av Grunnloven § 63. Med grunnlag i § 63 annet og tredje ledd er adgangen til, og fremgangsmåten for, fritak nærmere regulert i lov 28. juni 2002 nr. 57 om valg til Stortinget, fylkesting og kommunestyre (valgloven) §§ 3-2 og 11-9. Ombudsplikten ved fylkestingsvalg og kommunestyrevalg følger av valgloven § 3-3, og adgangen til og fremgangsmåten for fritak er regulert i valgloven § 3-4.

Grunnloven § 63 første og annet ledd lyder:

«Enhver som velges til representant, er pliktig til å motta valget, med mindre han eller hun

- a) er valgt utenfor det valgdistrikt der vedkommende er stemmeberettiget
- b) har møtt som representant på alle storting etter forrige valg

d) er medlem av et politisk parti og er valgt på en valgliste som utgår fra et annet parti.

Regler for innen hvilken tid og på hvilken måte den som har rett til å nekte valg, skal gjøre denne rett gjeldende, fastsettes ved lov.»

Det er ikke noe vilkår at en person må samtykke for at vedkommende skal kunne bli ført opp som kandidat på et listeforslag. Dette har resultert i at personer mot sin vilje har blitt ført opp på en liste som de ikke sympatiserer med. Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europas kontor for demokratiske institusjoner og menneskerettigheter (OSSE/ODHIR) har ved organisasjonens valgobservasjoner i Norge 2009 og 2013 kritisert reglene for fritak fra ombudsplikten.¹ OSSE/ODHIR pekte på at den eneste fritaksgrunnen ofte vil kunne være å melde seg inn i et annet politisk parti enn det partiet som har fremmet listeforslaget. I Election Assessment Mission Report om valget i 2009 uttalte OSSE/ODHIR, med henvisning til FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter artikkel 18(2), 19(1) og 22:

«The obligation to be elected should be seen in light of the fundamental rights to freedom of political opinion/belief and association established by the International Covenant on Civil and Political Rights. These would include the right to be apolitical in both thought and association and the right not to associate with any political party.»

OSSE/ODHIR anbefalte at reglene om ombudsplikten ble endret slik at den ble bedre i samsvar med FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter.

1. OSCE/ODIHR Election Assessment Mission Report Norway Parliamentary Election 14. september 2009, side 4, og OSCE/ODIHR Election Assessment Mission Report Norway Parliamentary Election 9. september 2013, anbefaling nr. 1, side 3.

Kritikken fra OSSE/ODHIR ble fulgt opp i Prop. 64 L (2010–2011), og reglene for ombudsplikt ved fylkestings- og kommunestyrevalg ble endret. Da ombudsplikten for stortingsvalg er hjemlet i Grunnloven, foreslo departementet ikke tilsvarende endring for stortingsvalg.

Departementet pekte i Prop. 64 L (2010–2011) på at FN's konvensjon om sivile og politiske rettigheter art. 22 og EMKs art. 11 omfatter retten til å danne og slutte seg til organisasjoner og foreninger, herunder politiske partier. Det er antatt at retten også er negativt avgrenset, det vil si at man har en rett til ikke å slutte seg til slike organisasjoner. I lys av dette mente departementet at det kunne stilles spørsmål ved hvordan dette samsvarer med regelen om fritak etter innmelding i et annet politisk parti.

Departementet mente at fritaksreglene synes å være for strenge og firkantede, og at det var behov for en oppmykning. En generell fritaksregel for lokalvalg ble foreslått, og disse ble i 2011 derfor vedtatt av Stortinget, jf. Innst. 286 L (2010–2011).

Ved lokalvalg er det nå derfor tilstrekkelig for fritak at personen avgir en skriftlig erklæring om at vedkommende ikke ønsker å stille til valg på den aktuelle valglisten, jf. valgloven § 3-4 første ledd. Denne endringen trådte i kraft i 2012 og ble for første gang anvendt ved lokalvalget i 2015.

Forslagsstillerne mener også reglene for stortingsvalg bør endres for å ta høyde for de hensyn som trekkes frem i OSSEs kritikk. Det foreslås å endre Grunnloven slik at gjeldende § 63 første ledd bokstav d oppheves, samtidig som det innføres en ny bestemmelse i § 63 første ledd bokstav c, der det slås fast at det er tilstrekkelig for fritak at personen avgir skriftlig erklæring om at vedkommende ikke ønsker å stå på en valgliste.

Ombudsplikten foreslås ikke endret ut over at det nå blir lettere å få fritak fra å bli ført opp på en liste. Ombudsplikten er et viktig prinsipp i vår valgordning og har lange tradisjoner. Det er et uttrykk for den enkeltes samfunnsansvar og bidrar til forutsigbarhet og å gi velgerne sikkerhet for at deres preferanser blir gjeldende. Den foreslåtte nye fritaksgrunnen i § 63 gjelder bare plikten til å stå på en liste en er ført opp på mot sin vilje. Plikten til å ta imot valget og å stå i vervet berøres ikke. En søknad om fritak etter § 63 første ledd bokstav c må knytte seg til det bestemte listeforslaget som personen har blitt ført opp som kandidat på. Det åpnes ikke for å søke om generelt fritak fra plikten til å stille til valg, eller å søke om fritak før man har blitt ført opp på et listeforslag. Reglene for innen hvilken tid og på hvilken måte retten til fritak etter § 63 første ledd bokstav c skal gjøres gjeldende, reguleres av § 63 annet ledd og gjennom regler nærmere fastsatt i lov med hjemmel i annet ledd.

De øvrige fritaksgrunner i § 63 første ledd bokstav a og b foreslås opprettholdt. Fritaksgrunnen i forslaget til

bokstav c kan også benyttes der vilkårene etter bokstav a og b er oppfylt. Samtidig kan det tenkes grunner til at personer ønsker å påberope seg en annen grunn for fritak enn at vedkommende ikke ønsker å stå på en bestemt valgliste. Forslagsstillerne vektlegger også at det gjøres minst mulig tekstendringer i Grunnloven.

I forbindelse med at retten til fritak for personer som har fylt 60 år, ble vedtatt fjernet i 2006, opphevet Stortinget § 63 første ledd bokstav c. Dette førte til at bokstav c ble stående ledig. Rent teknisk bør den foreslåtte bestemmelsen tas inn som bokstav c. Samtidig bør gjeldende bokstav d oppheves som overflødig ved siden av den foreslåtte bestemmelsen.

Dersom forslaget til endringer blir vedtatt i neste stortingsperiode, vil endringen tre i kraft straks. Endringen vil dermed gjelde for gjennomføringen av stortingsvalget i 2021. Endringen vil innebære at valgloven § 3-2 første ledd bokstav c må endres for å bringes i samsvar med Grunnloven.

Forslagsstillerne fremmer følgende forslag:

«§ 63 første ledd ny bokstav c skal lyde:

har avgitt skriftlig erklæring om at vedkommende ikke ønsker å stå på en valgliste.

–

har gjeve skriftleg fråsegn om at ho eller han ikkje vil stå på ei valliste.

§ 63 første ledd bokstav d oppheves.»

Komiteens merknader

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, lederen Dag Terje Andersen, Eva Kristin Hansen og Magne Rommetveit, fra Høyre, Svein Harberg og Bente Stein Mathisen, fra Fremskrittspartiet, Hanne Dyveke Søttar, fra Senterpartiet, Nils T. Bjørke, fra Sosialistisk Venstreparti, Freddy André Øvstegård, og uavhengig representant Ulf Leirstein, viser til grunnlovsforslaget om endring i Grunnloven § 63 vedrørende fritak fra ombudsplikten ved stortingsvalg. Forslagsstillerne viser til at OSSE etter valgobservasjon i Norge har pekt på at FN's konvensjon om sivile og politiske rettigheter utfordres gjennom dagens lovparagraf. Konvensjonen slår fast at ingen skal tvinges til å være medlem av et politisk parti eller en politisk gruppe som vedkommende ikke selv har valgt. Komiteen er enig i at den eneste fritaksgrunnen ofte vil være å melde seg inn i et annet parti enn det partiet som har fremmet listeforslaget. Komiteen viser videre til at departementet fulgte opp OSSEs påpekning ved å foreslå en endring i valgloven i Prop. 64 L (2010–2011), og at de endrede reglene for ombudsplikt ved fylkestings- og kommune-

styrevalg ble vedtatt av Stortinget, jf. Innst. 286 L (2010–2011).

Ombudsplikten for stortingsvalg er hjemlet i Grunnloven, og komiteen ser at det kan være en naturlig konsekvens av endringene i valgloven at også Grunnloven § 63 endres, slik at ombudsplikten ved stortingsvalg får tilsvarende unntaksordning.

Komiteen merker seg at forslagsstillerne presiserer at det kun er muligheten for å frasi seg plass på liste-forslag som foreslås endret, og at prinsippet om ombudsplikt etter valg fortsatt skal være et sentralt element ved vår valgordning, og ikke endres.

Komiteen viser til at grunnlovsforslaget følger opp OSSEs anmodning også for stortingsvalg ved å oppheve Grunnloven § 63 første ledd bokstav d og foreslå nytt punkt bokstav c.

På denne bakgrunn anbefaler komiteen at forslaget bifalles, slik at § 63 første ledd bokstav c skal lyde:

«har avgitt skriftlig erklæring om at vedkommende ikke ønsker å stå på en valgliste.

-

har gjeve skriftleg fråsegn om at ho eller han ikkje vil stå på ei valliste.»

og at

«§ 63 første ledd bokstav d oppheves.»

Komiteens tilråding

Komiteen har for øvrig ingen merknader, viser til dokumentet og råder Stortinget til å gjøre følgende

vedtak:

Dokument 12:30 (2015–2016) – Grunnlovsforslag fra Michael Tetzschner, Erik Skutle, Hans Fredrik Grøvan, Abid Q. Raja og Martin Kolberg om endring i § 63 (fritak fra ombudsplikten ved stortingsvalg) – bifalles.

Oslo, i kontroll- og konstitusjonskomiteen, den 17. desember 2019

Dag Terje Andersen

leder

Svein Harberg

ordfører

